

Learning Points Format

Learning Points	How would I like to make this a reality in my "Back-Home" situation.
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

All the best!

व्यक्तिगत वितरणासाठी

भारतीय जैन संघटना

दिशा

प्रगतीच्या

३ सप्टेंबर २००७

Reference
THE SEVEN HABITS OF HIGHLY EFFECTIVE PEOPLE

Author
Stephen R. Covey

Presented by
Dr. Sanjay O. Malpani, Sangamner

Organised by
Shantilal Muttha
Founder & National President
Bharatiya Jain Sanghatana (BJS)

■ Muttha Chambers II, Level 8, 106/1-A, Senapati Bapat Marg,
Pune-411016, India ■ Tel: 020-6605 0000 ■ Fax: 020-6605 0011
■ E-Mail: info@fjei.org ■ Website: www.bjsindia.org

प्रभावी व्यक्तिमत्त्वाच्या सात सवयी

व्यक्तिगत प्रभावाच्या तीन सवयी -

- १) स्वनिर्णयित बना - मीच माझा नियंता आहे. - माझे भविष्य माझ्या हातात आहे.
- २) शेवट विचारात घेऊन सुरुवात करा - वेगवेगळ्या भूमिकेत माझे ध्येय नीट ठरवून त्याप्रमाणे तत्त्वनिष्ठ वाटचाल.
- ३) गोष्टीच्या प्राथमिकता ठरवून महत्त्वाच्या गोष्टींनाही अग्रक्रम द्या - केवळ तातडीच्या गोष्टीच नव्हे तर कमी तातडीच्या पण महत्त्वाच्या गोष्टींसाठीही वेळ द्या. वेळेचे सुयोग्य नियोजन करा!

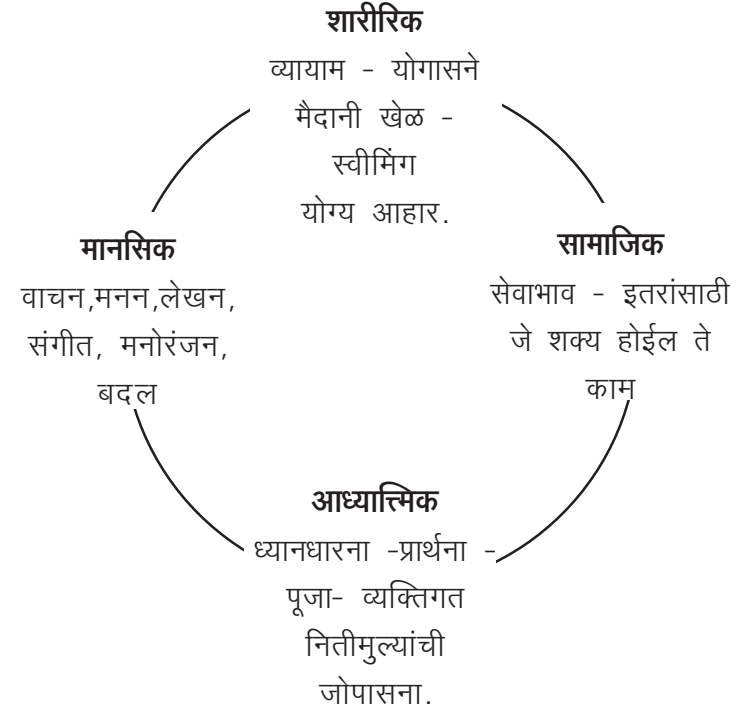
सामूहिक प्रभावाच्या तीन सवयी -

- ४) WIN - WIN परिस्थिती कशी होईल याकडे लक्ष द्या. - आपल्या बरोबरच समोरच्याचाही जय कसा होईल असा विशाल दृष्टीकोन ठेवा.
- ५) आधी दुसऱ्याला नीट समजावून घ्यायला शिका. दुसऱ्याला नीट समजावून घेतल्याशिवाय - त्याच्या दृष्टीकोनातून गोष्टी पाहिल्याशिवाय - नीट ऐकून घेतल्याशिवाय संबंध सुधारणे अवघड आहे.
- ६) मतभिन्नतेचा आदर करून - दुसऱ्याचेही मत लक्षात घेऊन एकत्रितपणे परिपूर्ण निर्णय घेण्याचा प्रयत्न करा. केवळ माझे मत न लादता मतभिन्नतेतून परिपूर्णतेकडे जाण्यात मजा आहे.
- ७) नियमित धार लावण्याची सवय ठेवा - शारीरिक, मानसिक, सामाजिक व आध्यात्मिक जीवनात नियमित व नित्य नवीन काहीतरी करीत रहा.

- मागचे पक्षी आवाज करून पुढच्याला प्रोत्साहित करत राहतात.
- एखादा बाजूला गेला तरी त्याला अधिक जोर लावावा लागतो - तो पुन्हा V मध्ये येतो.
- एखादा आजारी पडला - जखमी झाला तर दोन पक्षी थांबतात - त्याला मदत करतात - तीघांचा V पुन्हा उडतो किंवा दुसऱ्या V मध्ये ते सामील होतात. दोघांच्या एकत्रित आल्याने दोघांच्या व्यक्तिगत शक्तीपेक्षा अधिक शक्ती तयार होते!
प्रत्येकात भिन्नता असते - या भिन्नतेचा आदर करू या..
ही भिन्नताच जीवनात खरा आनंद आणते.

सवय नं. ७ - करवतीस धारदार ठेवणे - Sharpen the saw!

अधूनमधून नियमितपणे करवतीस धार लावणे अत्यंत महत्त्वाचे - अन्यथा यासाठी वेळच काढला नाही तर करवत बोथट होत जाते - कितीतरी अधिक शक्ती खर्च करूनही पाहिजे ते परिणाम मिळत नाहीत.

ऐकण्याच्या विविध पद्धती -

- 'भलतीकडेच पाहत' - समोरचा काहीतरी सांगत असतो - आपली स्वारी मात्र आपल्याच तंद्रीत - दुसऱ्याच विचारात.
- 'ऐकण्याचे नाटक' - नीट न ऐकता - अधून-मधून उगीचच 'बरं बरं', 'अच्छा', 'अस का!' 'हं- हं' म्हणत नुसत ऐकायच नाटक.
- 'निवडक ऐकणे' - केवळ आपल्या मतलबाचं - आवडीचं तेवढच ऐकणे.
- 'शाब्दिक ऐकणे' - नुसते शब्द - वाक्य ऐकतो. अनेक गोष्टी त्याच्या मागे- मधे गर्भित असतात त्या मात्र समजत नाहीत. कोणत्या शब्दांवर जोर आहे - शब्दामागे भाव काय आहेत - शारीरिक हालचाली काय - हे पाहत नाही. कान ऐकतात - पण डोळे - हृदय यांचा सहभाग नसतो.
- 'स्वकेंद्रीत ऐकणे' - स्वतःच्याच दृष्टीकोनातून ऐकणे! आपला चष्मा देण्याचा प्रयत्न. त्वरीत सल्ला - किंवा ऐकतानाच ऐकण्यापेक्षाही काय उत्तर द्यावे याची तयारी मन करते.

या सर्वांच्या पलीकडे आहे ते मनापासून - प्रेमपूर्वक ऐकणे. समोरच्याला नीट समजावून घेण्याच्या भूमिकेतून त्याच्या व्यक्तिगत समस्येचा आदर राखित त्याच्या शब्दामागील, वाक्यामागील दडलेला भाव ओळखत - हृदयपूर्वक ऐकणे! असे ऐकल्यानेच समोरच्याचा तुमच्या प्रति विश्वास वाढून तो तुम्हालाही समजावून घेईल - तुमचे ऐकेल!

सवय नं. ६ - Synergize समन्वय

सर्व सवयींचा सोन्याचा कळस म्हणजे Synergize !

निसर्गात अनेक ठिकाणी असा समन्वय दिसतो. दोन रोपटी एकमेकांच्या मुळांना आधार देतात - अनेकदा एक रोपाच्या मुळातील तत्वांमुळे दुसऱ्या रोपाला चांगले वाढायला मदत मिळते. दोन लाकडे एकत्र आली की दुपटीपेक्षा अधिक वजन घेतात. $1 + 1 > 3$

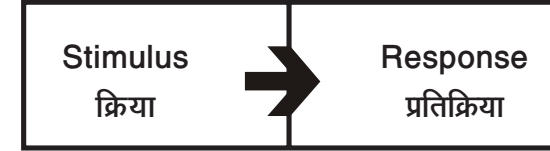
- एकट्याच्या गतीपेक्षा ७९% अधिक गती पक्ष्यांना मिळते.
- पहिल्या पक्ष्याच्या पंखांच्या हालचालीमुळे होणारा हवेतील बदल मागील पक्ष्याला मदत करतो.
- पहिला थकला की तो मागे येतो, दुसरा त्याची जागा घेतो.

सवय नं. १ - स्वनियंत्रित बना

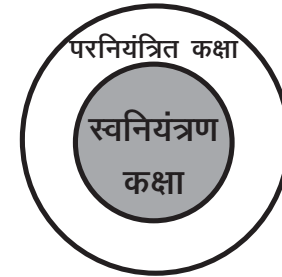
Reactive Behaviour

परनियंत्रित वागणूक

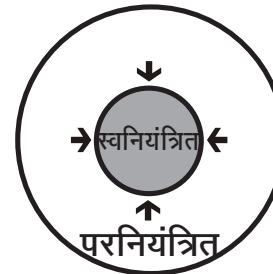

Proactive Behaviour

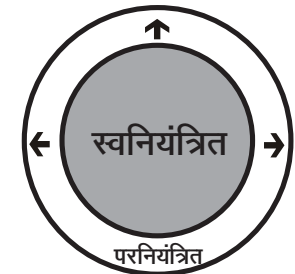
स्वनियंत्रित वागणूक

परनियंत्रित वागणूक

स्वनियंत्रित वागणूक

स्वनियंत्रित बना!

१) स्वनियंत्रित म्हणजे -

- प्रतिक्रियांच्या निवडीचे स्वातंत्र्य.
माझी प्रतिक्रिया काय हे दुसऱ्याच्या क्रियेवर अवलंबून न राहता माझ्या स्वतःच्या विचारानुसार ठरेल.
- स्वतःच्या तत्त्वानुसार निवड - भावनेच्या भरात नव्हे!
माझ्या क्रिया मी ठरविलेल्या माझ्या तत्त्वानुसार होतील. केवळ भावनेच्या आवेगात नव्हे.
- परिणामकारकता साधण्याकडे - साध्य यशस्वीरित्या मिळविण्याकडे लक्ष.
माझे लक्ष साध्य साधण्याकडे व परिणामकारकतेकडे राहील. केवळ कारणे सांगण्याकडे नाही. कारणे न सांगता मी कारणांवर उपाय शोधून परिणामकारकता साधेन.
- दोषारोपण किंवा पूर्वग्रह दूषित भावना नको -
परनियंत्रित म्हणजे कोणत्याही गोष्टीसाठी दुसऱ्याकडे बोट दाखवणे किंवा मनात पूर्वग्रहदूषित भावना ठेवून काम करणे.

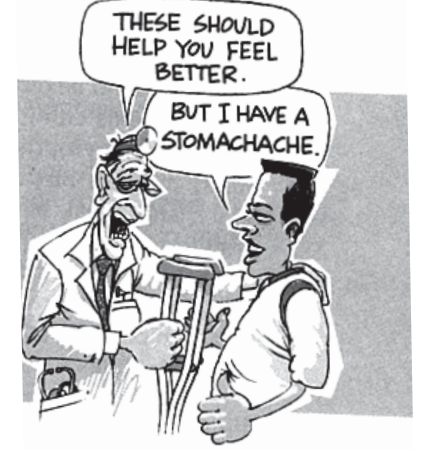
२) स्वनियंत्रित बनण्याच्या दृष्टीने स्वतःला काही प्रश्न -

- मी जे करतो - माझ्याजवळ जे आहे आणि मी जसा आहे या सान्याला मीच जबाबदार आहे.
मीच माझा नियंता आहे. याची मला पूर्ण जाणीव आहे ना?
  - माझ्या तत्त्वांचा मला अभिमान व आदर आहे ना? तरच मी ती पाळण्याचा प्रयत्न करीन!
  - मी माझ्या भावनांच्या प्रति सजग (जागृत) आहे ना? आपल्या भावनांच्या प्रति सजग असलो (उदा.मला क्रोध येत आहे.) तरच प्रतिक्रिया भावनेवर अवलंबून न ठेवण्याचे स्वनियंत्रण मी प्राप्त करू शकतो.
  - मी माझ्या स्वनियंत्रण कक्षा वाढविण्याचा प्रयत्न करतो ना?
  - मी केवळ पूर्वानुभवावर अवलंबून न राहता कल्पकतेचाही वापर करतो ना?
- ### ३) स्वनियंत्रितता ही माझी जीवनशैली बनविण्याचा जाणीवपूर्वक प्रयत्न करण्याच्या दृष्टीने -
- मी माझी तत्त्वे ठरविली आहेत ना?
  - मी जाणीवपूर्वक आणि नियमितपणे या तत्त्वांचा वापर करून माझ्या नियंत्रणातील गोष्टी ठरवतो ना?
  - दुसरा काय म्हणतोय? यापेक्षा अधिक महत्त्व माझ्या तत्त्वांप्रमाणे वागण्यास मी देतोय ना? अन्यथा मी परनियंत्रित बनण्याची शक्यता आहे.

परनियंत्रित	स्वनियंत्रित
मी यात काहीच करू शकत नाही. असाच आहे मी! त्याला पाहिले की मला राग येतो. तो असं होऊ देणार नाही- त्याला हे मान्य होणार नाही. मला असं करणं भाग आहे - हे माझ्यावर लादलेलं आहे. अशक्य आहे / भाग आहे / जर-तर / किंतु - परंतु	शक्यता पडताळून पाहू या. मी वेगळ्या दृष्टीकोनातूनही पाहू शकतो. माझी प्रतिक्रिया माझ्या हातात आहे. मी व्यवस्थित समजावून सांगण्याचा पूर्ण प्रयत्न करेन. मी मुद्याम ठरवून हे करीत आहे- माझी निवड आहे. शक्यता / माझी निवड / माझ्या हातात.

सवय नं. ५ - प्रथम (दुसऱ्याला) समजावून घ्यायला शिका मगच (दुसरा) समजून घेईल याची आशा करा.

समजा तुम्हाला चष्मा लागणार म्हणून तुम्ही डॉक्टरांकडे गेला - आणि तुम्ही थोडी सुरुवात केल्याबरोबरच डॉक्टरांनी स्वतःचा चष्मा काढून तुम्हाला घातला - स्वतःला झालेला फायदा सांगितला. तुम्ही - 'छे! मला यातून काहीच दिसत नाही - उलट अजून अस्पष्ट दिसतय!' म्हणता पण 'जरा नीट प्रयत्न करा - मला जमल - तुलाही जमेल - जरा Positive विचार कर' म्हणत डॉक्टरांनी समजवण्याचा प्रयत्न चालू ठेवला. 'छे - डॉक्टर - मला Positively काहीच नीट दिसत नाही!
हा काय दुराग्रह!' तुम्ही उद्गारता ! अरे - माझी स्वतःची फ्रेम तुला देवू केली - मी इतकी मदत करण्याचा प्रयत्न करतोय आणि तू दुराग्रह म्हणतो'..... शेवट?

गोष्ट तुम्हाला फार काल्पनिक वाटत असेल - पण समोरच्याचे नीट समजावून घेण्या आधीच आपण त्याला सल्ला द्यायला सुरु करतो - समजावून घेणे म्हणजे 'सम' तलावर - त्याच्या भूमिकेवर 'जावून' ऐकणे.

'Put yourself in his shoes' - म्हणतात पण अनेकदा आपण वरवर हा प्रयत्न करतो. आपले शूज काढल्याशिवाय त्याच्या शूजमध्ये पाय घालण्याचा वरवर प्रयत्न! आणि मग आपली तक्रार असते 'तो माझं ऐकतच नाही!' आपण मात्र सोयीस्कररित्या हे विसरतो की आपण त्याच कधी ऐकूनच

घेत नाही. पटकन् आपल्या अनुभवातील उत्तरे - आपला सल्ला - आपला चष्मा त्याला चढविण्याची आपली घाई असते.

व्यक्त न केलेल्या भावना मरत नाहीत. त्या अंतर्मनात दडून राहतात आणि कधीतरी नको त्या पद्धतीने उफाळून येतात. कधीकधी संबंध महत्त्वाचे व निर्णय दुय्यम असला तर LOSE - WIN ठीक आहे.

3) मला नाही तर तुलाही नाही - LOSE - LOSE

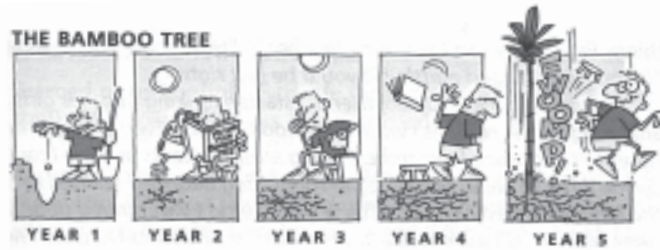
दोन जवळच्या मित्रात - निकटच्या सहकाऱ्यात - शेजाऱ्यात - भावाभावात अनेकदा दुराव्यानंतर ही परिस्थिती निर्माण होते. बांधावरचे झाड- अर्धेअर्धे तोडून वाटून घेवू असा प्रकार! अडेल तट्टू - हट्टी - अहंकारी व्यक्ति एकत्र आल्या की या प्रकारची संभाव्यता - बदलाची भावना - असफल प्रेम प्रकरणे - टोकाची भूमिका उदा. - घटस्फोटात प्रॉपर्टी विकून अर्धी अर्धी वाटणी करावी असा निकाल- त्यातील एकाने 50,000 ची गाडी 50 रूपयाला विकली. दोघांना 25 रू. वाटणी.

4) जिंकणे - जिंकणे - WIN - WIN

एकमेका साह्य करू अवघे धरू सुपंथ - परस्पर संबंधामध्ये दोघांचा विजय कसा होईल - दोघांना भावेल असा - दोघांचे समाधान होईल असा एकत्रित चांगला निर्णय कसा होईल? सर्वाकरता भरपूर आहे - तुला मिळाल्याने माझे कमी होत नाही या भावनेने संबंध.

'सर्वेपि सुखिनः संतु' ही भावना खऱ्या अर्थाने आनंद देते.

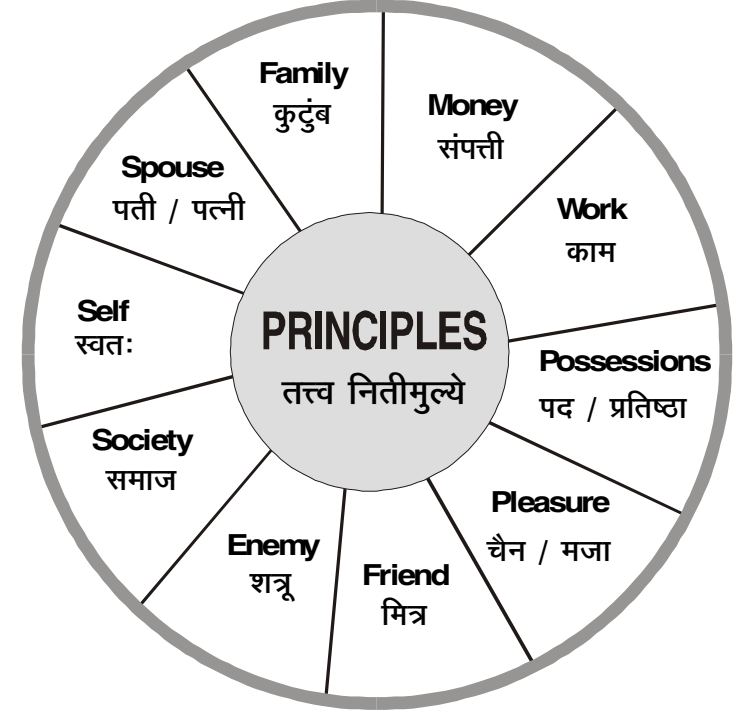
थोडासा अवघड वाटणारा हा पर्याय मनःपूर्वक प्रयत्नाने सहज साध्य आहे.

5) WIN - WIN or NO DEAL

जर दोघांना समाधानकारक उत्तर मिळत नसेल तर कधीकधी एकमेकांच्या मतांचा आदर राखून 'पुन्हा कधीतरी - Next Time or some other time' तो व्यवहार ठरवून सोडून देणे.

सवय नं. २ - शेवट विचारात घेऊन सुरुवात करा.

घर असावे घरासारखे, नकोत नुसत्या भिंती तिथे असावा प्रेम जिव्हाळा, नकोत नुसती नाती. त्या शब्दांना अर्थ असावा, नकोच नुसती वाणी. सूर जुळावे परस्परांचे, नकोत नुसती गाणी. या अर्थाला अर्थ असावा, नकोत नुसती नाणी अश्रुतूनही प्रीत झरावी, नकोत नुसते पाणी. या घरट्यातून पिलू उडावे, दिव्य घेउनी शक्ति. आकांक्षांचे पंख असावे, उंबरठ्यावर भक्ती.

सवय नं. ३ - प्राथमिकता ठरवून महत्त्वाच्या गोष्टींना अग्रक्रम द्या.

	Urgent (तातडीचे)	Not Urgent (कमी तातडीचे/ सवडीचे)
Important (महत्त्वाचे)	I	II
Not Important (महत्त्वाचे नसलेले)	III	IV

- चौकट क्र. I - महत्त्वाच्या व तातडीच्या बाबी
उदा. प्राकृतिक अस्वास्थ्य, आणिवानीची कामे.
मुदत संपत आलेली कामे (काही रिपोर्ट्स इ.)
खराब मशिन दुरुस्ती इ.
- चौकट क्र. II - महत्त्वाच्या पण कमी तातडीच्या बाबी.
उदा. प्लॅनिंग (नियोजन), ट्रेनिंग (शिक्षण), प्रिन्सिपल मेन्टेनन्स,
योगासने, कॅम्प, ध्येय ठरविणे इ.
- चौकट क्र. III - महत्त्वाच्या नसलेल्या पण तातडीच्या गोष्टी.
उदा. काही फोन / काही पत्रव्यवहार, पुनरावृत्तीच्या बैठका, व्यत्यय.
सामाजिक कार्यातील अनावश्यक वेळ.
- चौकट क्र. IV - कमी महत्त्वाच्या व कमी तातडीच्या गोष्टी.
उदा. अनावश्यक वर्तमानपत्र, टी.व्ही., सिनेमा, व्यर्थ दिवास्वप्ने,
संबंध नसलेल्या कट्ट्यावरील गप्पा, टिंगल-टवाळ्या.

सवय नं. ४ - WIN-WIN परिस्थिती कशी होईल यासाठी प्रयत्न

परस्पर संबंधाच्या / संवादाचे सहा वेगवेगळे पर्याय

1)	मी जिंकणार - तू हरणार	WIN-LOSE
2)	मी माघार घेतो - परायज स्वीकारतो - तू जिंक	LOSE-WIN
3)	मला नाही तर तुलाही नाही	LOSE-LOSE
4)	जिंकणे - जिंकणे	WIN-WIN
5)	दोघेही जिंकणार किंवा व्यवहारच नको	WIN-WIN or NODEAL

- 1) मी जिंकणार - तू हरणार - WIN-LOSE
लहानपणापासून शाळेत स्पर्धात्मक परिस्थितीने शिकवलेली सवय, दोन लहान भावंडातील तुलना, तुला हरवले म्हणजे मी जिंकलो असा समज!
पदाच्या - सत्तेच्या नशेतून वरच्या स्थितीवर, अधिक बलशाली असणाऱ्याची सहजवृत्ती. अनेकदा मी कसा जिंकेल यापेक्षा दुसरा कसा हरेल यावर अधिक लक्ष. 'दुनिया जाये भाड में!'. यशाची धुंदी.
रोजच्या जीवनात स्पर्धेपेक्षा सहकार्याला महत्त्व पण जुन्या सवयी प्रमाणे फक्त स्वतःच्या विजयासाठी नकळत कृती होत राहतात.
खेळाच्या स्पर्धेत कधी-कधी आवश्यक - पण परस्पर संबंधात मात्र अवघड.
खेळातही Team मधील मॅम्बर्समध्ये आपसात WIN-LOSE चालत नाही.
WIN-LOSE मधून कदाचित साध्य मिळते - पण आनंद नाही.
स्पर्धा असावी - पण स्वतःशीच - स्वतःला सतत हरवण्याच प्रयत्न - आपणांस पुढे नेतो पण दूसऱ्याने पाय खेचून - सारखी दूसऱ्याशी तुलना करीत - दुसऱ्याला हरविण्याचा प्रयत्न मात्र शेवटी तुम्हालाच हरवतो.
- 2) मी माघार घेतो - परायज स्वीकारतो - तू जिंक LOSE-WIN
जाऊ द्या - कशाला वाद - मी कशाला वाईटपणा घेऊ -
वरवर एकाची सामंजस्याची वाटणारी ही भूमिका कायमच अशी राहिली तर खदखद वाढत राहते-संबंध तणावाकडे जातात-कधीतरी अचानक उद्रेक होतो. अबोल, दडपणाखाली वागणारी व्यक्ती, पायपोसच्या भूमिकेत राहणारी, नैराश्यपूर्ण विचारात जगणारी व्यक्ती - मन लावून काम करू शकत नाही. अनिश्चिततेच्या - तणावाच्या छायेत वावरत असतांना सतत आजारी पडू शकते - विक्षिप्त होवू शकते.

महत्त्वाच्या 'जमा' घटना

- १) समोरील व्यक्तीस समजावून घेणे -
नीट माहिती करून घेतल्याशिवाय मत न बनविता, स्वतःची मते न लादता केवळ सल्ले न देता - आपल्या अनुभवावरून वा आवडी-निवडी नुसारच त्याने वागावे हा आग्रह न धरता समोरील व्यक्तीस समजावून घेणे. दुसऱ्यांकडून जशी अपेक्षा करता त्याहून चांगली वागणूक देणे!
- २) छोट्या छोट्या गोष्टींची काळजी -
अनेकदा छोटीशी शाबासकी - प्रेमाचे दोन शब्द - छोटीशी मदत - संबंधात मोठे काम करून जातात.
- ३) दिलेला शब्द पाळण्याची सवय -
पाळता येईल असाच शब्द द्या - एकदा दिला की तो पाळण्याचा मनःपूर्वक प्रयत्न करा - तरच परस्पर संबंध विश्वासाचे होतील.
- ४) अपेक्षांची स्पष्टता -
विशेषतः प्रमुख - सहकारी यांच्या बाबतीत ही स्पष्टता महत्त्वाची ठरते. स्पष्टता वाटचालीचा मार्ग निश्चित करते. गोंधळ कमी होतो. 'मला वाटल होत - पण .....' चा प्रयोग कमी होतो.
- ५) व्यक्तिगत नीतिमत्ता व पारदर्शकता
बोले तैसा चाले! चे पालन. गैरहजर व्यक्तीची निंदा नको! उलट गैरहजर व्यक्तीचा प्रतिनिधी म्हणून त्याची बाजू मांडण्याचा प्रयत्न केल्यास हजर लोकांमध्ये आपला आदर वाढतो. दुहेरीपणा - दुटप्पीपणा - 'मुह में राम बगल में छुरी' नको.
- ६) चूक झाल्यास मनापासून माफी मागण्याची सवय -
'माझ जरा चूकलच बरं!' हे शब्द फार सोपे आहेत पण वापरणे अवघड आहेत. हे वापरायला सशक्त मनाचे व्यक्तिमत्त्व लागते. स्वतःवर विश्वास - शाश्वतता लागते. एकवेळ चुका क्षम्य होऊ शकतात - पण चूक कबूल करून माफी न मागणं मात्र अक्षम्य होतं!
परस्पर संबंधातील प्रत्येक विपरीत समस्येचा उपयोगही आपण 'जमा' घटना करण्यात कसा करू शकू याचा प्रयत्न करायला हवा.

तुमची वेळखाऊ मंडळी

पेपर्स, फाईल्स, पत्र
मधे मधे येणारे फोन
अनावश्यक मिटींग्ज
वेळ काऊ व्यक्ति
सामाजिक गप्पा.
पुन्हा पुन्हा होणारे बदल.
हरवलेले - हरवणारे साहित्य.
फुकटचा सल्ला मागणारी मंडळी.
एक खांबी वृत्ती.
धरसोड प्रवृत्ती
'नाही' न म्हणण्याची मानसिकता
अति कणवाळूपणा.
सदोष संवाद (Poor Communication)
सदोष नियोजन.
निर्णयाची प्रतिक्रिया.
हाताखालची कमी किंवा जास्त माणसे.
काम नीट न शिकविलेले सहकारी.
सातत्याने उसळणारे कामाच्या आगीचे डोंब.
कारणे सांगणारं मन.

वेळखाऊ मंडळींशी झूज कशी द्याल?

कामाच्या प्राथमिकता निश्चित करा.
काम सोपवण्याची प्रक्रिया पूर्ण करा.
कामाच्या नियोजनासाठी वेळ द्या.
एका वेळी एक महत्त्वाची गोष्ट करा.
डायरी सतत खिशात ठेवा.
नियोजन तक्ता दिसेल अशा ठिकाणी ठेवा.
आवश्यकतेनुसार एकांत घ्या.
'नाही' म्हणायला शिका.
जरूर नसेल तिथे Perfectionist बनू नका.
नावडती पण महत्त्वाची कामे सुरुवातीलाच उरका.
वेळापत्रकात विचार करायला वेळ राखून ठेवा.
पहिल्याच वेळी बरोबर होईल याची दक्षता घ्या.
तातडीचे आणि महत्त्वाचे दोघांकडे लक्ष ठेवा.
कामाच्या जागी सामाजिक वून नका.
कामाची अंतिम तारीख / वेळ ठरवा.
९०% कागदांची लगेच विल्हेवाट लावा.
फायलिंग सिस्टिम सुधारा.
टेबल स्वच्छ असू द्या.
रूटीन कामाची वेळ निश्चित करा.
KRA वर लक्ष असू द्या.
मन ताब्यात ठेवा.
- तुम्ही लढाई जिंकल्याखेरीज राहणार नाही !!

कार्य नियोजनातील महत्त्वाच्या पायऱ्या

- कामांची यादी तयार करा.
- कामांची प्राथमिकता ठरवा.
- कामांची अंतिम मुदत निश्चित करा.
- कामांचे नियोजन करा.
- कामांचे वाटप करा. काम समजावून सांगा.
- कामांचा आढावा घ्या.
आवश्यक तेथे नियोजन बदला.
- पहिल्याच वेळी काम बरोबर पार पडेल याची काळजी घ्या.
- सर्वत्र नीटनेटकेपणा आणा. आवश्यक तिथे सजावट करा.
- कामे पूर्ण करा.
- मुख्य काम पूर्ण झाल्यानंतर करावयाची कामे ही तितकीच महत्त्वपूर्ण असतात हे विसरू नका.
- ऐनवेळी उद्भवणाऱ्या कामासाठी शक्ति आणि पैसे राखून ठेवा.
- आवश्यक ते संदर्भ सांभाळून ठेवा, अनावश्यक कागदपत्रे नष्ट करा.

